

Asia Elokuva, oikeuksien siirtyminen, sitaatti

Hakija A ja B

Annettu 21.11.1989

Tiivistelmä *"M" ja "N" -nimiset videoelokuvat olivat tekijänoikeudellisesti suojattuja elokuvateoksia. Tekijänoikeus "M" -elokuvaan oli B:llä elokuvan käsikirjoittajana, A:lla ohjaajana ja C:llä ohjaajana ja kuvaajana. C:llä kuvaajana oli lisäksi valokuvalain mukainen oikeus elokuvan filmiruutuihin. Elokuvan julkiseen esittämiseen, levittämiseen yleisölle tai muunlaiseen käyttämiseen tarvittiin kaikkien tekijöiden suostumus. Oikeus elokuvan julkiseen esittämiseen oli siirtynyt tekijänoikeuslain 39 §:n mukaisesti elokuvan tuottaneelle työryhmälle A – B – C:lle, ellei muuta ollut sovittu. Elokuvissa "N" ja "M" oli osittain samoja otoksia. "N" -elokuvaan sisältyvää kuvamateriaalia "M" -elokuvasta ei ollut käytetty sitaatinomaisesti tekijänoikeuslain 14 §:n edellyttämällä tavalla.*

SELOSTUS ASIASTA

A ja B ovat 15.6.1989 päivätyllä kirjelmällään pyytäneet tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kahden videoelokuvan tekijänoikeuskysymyksistä.

Lausuntopyynnöstä käy ilmi, että A on toiminut luonnonkuvaukseen erikoistuneena vapaana valokuvaajana vuodesta 1972 lähtien. A on kuvannut pääasiallisesti karhuja ensimmäisenä valokuvaajana Suomessa 1970-luvun puolivälistä lukien. Menetelmät karhukuvauksiin A on kehittänyt itse.

Vuodesta 1981 A on kuvannut ruskeakarhua systemaattisesti kirjaansa varten. A:lle myönnettiin vuonna 1984 valtion valokuvataidoimikunnan kolmivuotinen taiteilija-apuraha petoeläinten kuvaamista varten. Esisopimus karhukirjasta tehtiin kustantajan kanssa 1986, ja teos ilmestyy syksyllä 1989.

Vuoden 1986 keväällä ja kesällä videokuvasi karhuja A:n mukana ja tämän luvalla videokuvaaja C K:n kunnan alueella. Tutkimuslaitos R merkitsi alueella karhuja ja A raportoi tutkimuslaitosta karhujen liikkeistä. Alun perin karhuja videokuvattiin lähes yksinomaan tutkimuskäyttöön. Elokuvan tekemisestä tästä materiaalista ei tuolloin ollut suunnitelmia.

Ainoa videon käytöstä tehty sopimus koski Lieksassa kuvattua otosta jäissä uivasta karhusta. Se sovittiin käytettäväksi karhukirjan julkistamisen yhteydessä kirjan esittelemiseksi. Kaikki muu vuoden 1986 karhuvideomateriaalista sovittiin yhteiseksi, jonka tulevasta käytöstä päättäisivät A ja C yhdessä. Sopimus uusittiin suullisesti 31.3.1987, jolloin B oli sitä todistamassa. Sopimus toimi käytännössä siten, että Lieksan kaupunki ja S Oy ostivat vuoden 1986 karhuvideosta osia ja C tilitti A:lle palkkiosta tälle kuuluvan osan.

Loppuvuodesta 1986 B ja C neuvottelivat karhumateriaalin käytöstä sekä olivat yhteydessä Suomen Elokuvasäätiöön karhuvideon tekemisestä ja vuoden vaihteessa A:han ehdotuksin yhteistyöstä videoelokuvan valmistamisesta. C ja B hakivat tuolloin tuotantotukea karhuvideota varten ja käyttivät tässä yhteydessä A:n nimeä, joka on tunnettu karhukuvaajana ja jolla on myös kokemusta kolmen pitkän kotimaisen elokuvan teosta kuvausryhmän jäsenenä. Tuotantotuki myönnettiin ja A saatiin ryhmään mukaan 31.3.1987 päivätyllä sopimuksella.

Filmaustöiden tehtäväjako oli sovittu niin, että B jo aikaisemmin kirjoittamansa käsikirjoituksen lisäksi hoitaisi elokuvan äänikaluston rakentamisen ja äänityksen. C kuvaisi videon ja hoitaisi työryhmän kassan, joka käsitti tuotantotuen, sekä hoitaisi kirjanpidon. A:n tehtäväksi tuli kuvauspaikkojen järjestäminen ja filmin ohjaustyö karhukuvauksen osalta. Nämä kuvaukset tehtiinkin pääosin A:n jo vuosia käytössä olleilla kuvauspaikoilla. Tuotantotuen lisäksi jokainen työryhmän jäsen sijoitti omia varojaan työhön. Koska low band-kalusto ei täyttänyt muun muassa Yleisradion vaatimuksia, päätettiin, että C hankkisi paremman kaluston, jota varten B ja A lainasivat C:lle yhteensä 53 000 markkaa omista varoistaan. Kuvaukset sujuivat aikataulussaan ja niistä raportoitiin Suomen Elokuvasäätiöön sovituin välein. Kuvaustyö katsottiin päättyneeksi syksyllä 1987.

Talven 1987–1988 aikana B kävi läpi koko videoaineiston, noin 100 kasettia, ja valmisti sen pohjalta käsikirjoituksen lopulliseen muotoonsa. "M" -video editoitiin X Ky:ssä. Työryhmän kaikki jäsenet olivat paikalla. Video oli valmis 17.3.1988, ja Suomen Elokuvasäätiö katsoi elokuvan täyttävän tuotantotuen vaatimukset.

Keväällä 1988 A alkoi viimeistellä karhukirjakuvauksiaan rakentamalla uusia kuvauskojuja ja hankkimalla haaskoja yhdessä rajamies D:n kanssa. Näissä kuljetuksissa C auttoi silloin tällöin. C kuvasi edelleen A:n kuvauspaikoilla K:n kunnan alueella D:n ja A:n yhteisellä kuvauspaikalla. Nämä olivat edelleen tutkimuslaitos R:n tutkimuspisteitä. A oletti, että myöntämällä kuvauspaikkojen ja kojujen käyttöoikeuden C:lle vuoden 1986 sopimus videomateriaalin käytöstä olisi yhä voimassa, kun muusta sopimuksesta ei ollut edes keskusteltu. Vasta kuvausten jälkeen C kertoi kuvanneensa materiaalin omaan tarkoitukseensa. A ilmoitti, ettei voinut

hyväksyä tätä, koska hän oli järjestänyt kuvauspaikat, haaskat ja kojut omalla kustannuksellaan ja luottaen entisen sopimuksen pitävyyteen.

Syksyn 1988 aikana käytiin neuvotteluja televisioyhtiöiden kanssa "M" -elokuvan esitysoikeudesta. Samaan aikaan C valmisti, markkinoi ja esitti omissa nimissään A:lle kertomatta lyhyen koosteen kesällä 1988 kuvatusta materiaalista. Koosteessa ei mainita mitään D:n ja A:n osuudesta työhön, vaan C markkinoi filmiä täysin omanaan. Tämän materiaalin perusteella C edelleen laajensi videota, jonka nimeksi tuli "NN".

Talven 1988–1989 aikana C tutustui Y Oy:n edustajaan E:hen. Myös B tapasi E:n ja keskusteli "M"-videon myynnistä kyseisen yhtiön kautta. C rakensi talven aikana oman editointiyksikön kotiinsa ja perusti yllättäen yhtiön, josta hän omistaa lähes 100%. Tämän yhtiön nimissä hän neuvoteli Y Oy:n kanssa muun muassa kahden karhuvideon valmistamisesta lyöden näin laimin työryhmän "M" -videon markkinoinnin sekä kertomatta asiasta A:lle ja B:lle.

Samaan aikaan B selvitteli työryhmän palaverin perusteella muun muassa Y Oy:n markkinointikykyä sekä otti yhteyttä oululaiseen Pohjois-Suomen koulupalveluun. Helmikuussa C oli tehnyt sopimuksen Y Oy:n kanssa, mistä hän ei vielä kukaan työryhmän palaverissa 3.3.1989 kertonut muille. Tässä kokouksessa päätettiin muun muassa tarjota "M"-videota Y Oy:lle. Sopimukseen pyydettiin liitettäväksi Y Oy:n aikaisemmin ehdottama kohta, jossa sovittiin, että Y Oy ei ota muita vastaavia tuotteita yhtäaikaan markkinoitavakseen, mutta saa vastaavasti yksinmyyntioikeuden lähes koko maahan. Y Oy kieltäytyi ottamasta kohtaa sopimukseen. Tällöin paljastui C:n tekemä sopimus Y Oy:n kanssa. C ainoastaan kertoi A:lle keskusteluista Y Oy:n kanssa ja siitä, että yritys tekisi sopimuksen työryhmän yhteisestä "M"-videon myynnistä, mutta tosiasiallisesti markkinoisi vain C:n "omia" tuotteita. C oli valmistanut videoelokuvat "N" ja "NN" vuosina 1986-1988 yhdessä kuvatusta materiaalista. Videossa "N" on muun muassa otos jäissä uiskentelevasta karhusta.

A ja B katsovat C:n rikkoneen keskinäisiä kirjallisia ja suullisia sopimuksia, B:n osalta muun muassa siten, että C käyttäessään B:n käsikirjoituksensa kuvituksena käyttämiä kuvia, loukkaa B:n tekijänoikeutta. B:n nimeä ei myöskään mainita C:n filmeissä.

A katsoo tekijänoikeuttaan loukatun muun muassa siten, että C on käyttänyt filmeissään yhteistä materiaalia. Samoja kuvia esiintyy niin "N"-videossa kuin työryhmän yhdessä tekemässä "M"-videossa, jonka karhukuvien ohjaustyö oli A:n käsialaa ja osa hänen kuvaamiaan otoksia. Myös sopimusta kuvauspaikkojen käyttöoikeudesta on rikottu. Tämä loukkaa myös tekijänoikeutta, sillä kuvauspaikkojen valmistaminen vaatii pitkän etukäteissuunnittelun, tutkimuksen ja rakentamisen kameran paikkaa myöten. A:n nimeä ei esiinny kummassakaan C:n videossa eikä aikaisemmin esitetyssä koosteessa. A ja B esittävät lisäksi, että C:n

"N"-video on suora plagiaatti. C on unohtanut mainita D:n, vaikka tämä on ollut "M"-videon kuvaustyössä mukana. D on ollut vuosia A:n yhteistyökumppani ja avustaja ja hänen työpanoksensa on ollut hyvin merkittävä. C on käyttänyt Suomen elokuväsäätiön rahoitusta oman edun tavoitteluun ja sivuuttanut säätiön oikeudet, koska C on tuottajana myös vastuussa "M"-videon myynnistä ja tuotosta. "N"-videon asiantuntijana esiintyy professori F, mutta hän ei ole ollut missään kuvausten vaiheissa mukana työssä, eikä kuvausten jälkeen ole tullut ilmi mitään uutta, mikä kuvausten kuluessa ja niitä järjestettäessä ei olisi ollut tiedossa. "N" ja "NN"-videoita myydään kaiken aikaa kasetteina ja neuvotteluja käydään niiden esittämiseksi kaapelitelevisioissa sekä ulkomaisissa televisioyhtiöissä. Myyntityötä hoitaa Y Oy C:n tekemän sopimuksen mukaan.

A ja B tiedustelevat, onko heillä edellä kerrottujen tapahtumien perusteella mahdollisuus vaatia C:ltä korvausta tekijänoikeuden loukkaamisesta sekä menetetyistä ohjelmatuotosta, aiheutetusta haitasta omaan tuotantoon ja muusta haitasta. Lisäksi lausunnon pyytäjät odottavat toimenpite-ehdotuksia asiassa.

Videokuvaaja C:n vastine

Ennen asian ratkaisemista tekijänoikeusneuvosto on antanut C:lle tilaisuuden vastineen antamiseen asiassa.

Tekijänoikeusneuvostolle toimittamassaan vastineessa C toteaa A:n ja B:n antavan lausuntopyynnössään väärän ja yksipuolisen kuvan karhuvideoiden synnystä ja C:n osuudesta siihen.

C oli kevättalvella 1986 hankkinut videokaluston A:n suostumuksella oltuaan A:n mukana järjestelemässä karhukuvauksia. Kuten lausunnonpyytäjien kirjelmässä todetaan, mitään sopimuksia ei tuolloin tehty. C hankki videokaluston omaan käyttöönsä ammatillista kehittymistään silmälläpitäen. A ei tarvinnut tai käyttänyt videokalustoa, koska hän on valokuvaaja.

C toteaa kuvauspaikkojen valmistamisesta, että hän ja A ovat siinä suhteessa tasavertaisessa asemassa. Kumpikin on auttanut toistaan ja on käyttänyt kuvauspaikkoja yhdessä ja erikseen. C ei silti halua yksinoikeutta sellaisiin kuvauspaikkoihin, jotka hän on itse luonut ja joissa A ei ole koskaan edes käynyt.

Edellä kuvatulla tavalla syntyi kevättalvella ja keväällä 1986 karhuvideomateriaalia, josta C luovutti joitakin kasetteja korvauksetta tutkimuslaitos R:lle. Samana vuonna syntyi ajatus karhuvideon tekemisestä. B oli laatinut omin päin synopsiksen, jonka pohjalta hän esitti C:lle elokuvaa tehtäväksi. Aluksi A kieltäytyi tulemasta mukaan järjestelyihin. Vuoden 1987 puolella hän kuitenkin lupasi tulla mukaan intressinään elävät karhukuvat ja niiden hyödyntäminen oman kirjansa markkinoinnissa. Maa-

liskuun 31 päivänä allekirjoitetussa tuotantosopimuksessakin puhutaan vain ylijäävän karhukuvamateriaalin arkistoisesta ja käytöstä. Toisin sanoen kaikki muu kuvamateriaali jäi ottajansa käyttöön.

"M"-videota ruvettiin siis tuottamaan Suomen Elokuväsäätiön tuella täysin itsenäisenä teoksena. A oli työssä mukana vain nimellisesti. B:n osuus jäi käsikirjaluonnokseen, jonka mukaisesti mitään elokuvaa ei ole toteutettu. Kuvaukset päättyivät syksyllä 1987, minkä jälkeen C pääosin yksin editoi materiaalin Kajaanissa ulkopuolista yritystä apuna käyttäen.

"M"-videon tekemisen jälkeen C kuvasi vuosina 1988 ja 1989 omaan lukuunsa itsenäisesti erilaista karhu- ja luontokuvamateriaalia. C teki yhteisiä kuvausmatkoja A:n kanssa myös yhteisillä kuvauspaikoilla. Kumminkin tekivät kuitenkin itsenäistä taiteellista työtä; A valokuvasi ja C videoi.

C toteaa, että on olemassa kolmen eri vaiheen aikana syntyntä karhukuvamateriaalia:

- C:n 1986 kuvaamaa
- C:n nimenomaisesti "M"-videota varten vuonna 1987 kuvaamaa sekä
- C:n vuosina 1988 ja 1989 kuvaamaa materiaalia.

Materiaalit ovat selvästi erotettavissa toisistaan. I ja IIryhmään kuuluvat kuvat ovat C:n omaisuutta, vain II-ryhmään kuuluvat ovat sopimuksen piirissä ja nekin vain siltä osin kuin on kysymys karhukuvista. C on vastannut pääasiassa kaikesta "M"-videon käytännön tuotannosta, vaikka A onkin kannustanut ja opastanut C:tä työn alkuvaiheissa. A ja B voivat C:n mukaan kohdistaa mahdolliset tekijänoikeuden loukkaukseen perustuvat vaatimuksensa vain II-kuvamateriaaliin eli "M"-videon käyttöön ja siltäkin osin vain karhu-kuvamateriaaliin. A ja B tulevat saamaan ensimmäisestä myyntisopimuksesta sen mukaisen osuuden. Karhukuvia on kerran luovutettu julkistettavaksi ja siitä on saatu 9 000 markkaa, mistä A ja B ovat saaneet osuutensa.

Muu materiaali on C:n mukaan ottajansa eli hänen. A:lle tai B:lle ei ole voinut syntyä tekijänoikeutta niihin. B ei ole osallistunut millään tavoin I- ja III-materiaalin tuottamiseen. A:n osuus perustuu kuvauspaikkojen suunnitteluun, rakentamiseen ja rahoittamiseen, minkä C ja A ovat tehneet tasavertaisesti. A ei ole osallistunut luovan taiteen tekemiseen eikä hän sitä edes väitä, enempää kuin C:kään olisi osallistunut valokuvaukseen.

C kiistää myös väitteen plagioinnista. Kuten edellä on todettu, on toisaalta "M"- sekä toisaalta "N"- ja "NN"- materiaali karhukuvien osalta erikuperää ja sinällään toisistaan erotettavissa. Tekijänoikeusneuvostolle toimitetussa kuvamateriaalissa ei ole yhtään karhua, vain sen jäljet.

"M"-elokuvan suhteen kukin on saanut osuutensa sopimusten mukaisesti. Mikäli A ja B pystyvät osoittamaan, että heidän tekijänoikeuttaan on "N"- ja "NN" -videoiden julkistamisella loukattu, on loukkausta pidettävä tahattomana ja vähäisenä. C toteaa toimineensa vilpittömässä mielessä eivätkä B tai A voi osoittaa kärsineensä mitään vahinkoa tässä suhteessa. C ei ole tarjonnut ohjelmiaan kohteisiin, jotka on mainittu "M"-videon rahoitussuunnitelmassa. Koska kysymyksessä on ollut suurimmalta osaltaan C:n oman työpanoksen käyttäminen, on C kärsinyt itse suurimman vahingon sen vuoksi, ettei "M"-videota ole markkinoitu riittävän tehokkaasti.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on tutkinut lausuntopyynnön ja esittää lausuntoaan seuraavan.

Elokuvateos mainitaan tekijänoikeuslain (494/61) 1 §:n esimerkkiluettelossa yhtenä tekijänoikeuden suojaamista teoslajeista. Elokuva koostuu kuvien tai kuvien ja äänen muodostamasta yhdistelmästä, jolla saadaan aikaan liikkuvan kuvan vaikutelma. Se voidaan tallentaa esimerkiksi filmille, videokasetille tai optiselle levyille. Tallennusalustalla ei ole tekijänoikeudellisessa mielessä merkitystä.

Elokuvateokselta – kuten teokselta yleensä – edellytetään tekijänoikeudellisen suojan saamiseksi luovaa, itsenäistä ja omaperäistä ilmiänsä eli sen on yllettävä niin sanottuun teostasoon. Tekijänoikeuslaissa ei määritellä niitä ominaisuuksia, joita teostasokriteerin täyttyminen edellyttää, vaan ne on ratkaistava tapauskohtaisella harkinnalla. Nykyisen tulkinnan valossa lähes kaikkia kuvallisia menetelmiä käyttäen valmistettu tallenne voi olla elokuvateos, jos se on riittävän omaperäinen. Elokuvan laadulla ei ole merkitystä tekijänoikeudellisessa mielessä; huonoksikin luokiteltu elokuva saa suojaa. Elokuvan idea ei myöskään ole suojattu. Samasta aiheesta voi kuka tahansa tehdä uuden, erilaisen ja omaperäisen elokuvan.

Tekijänoikeus syntyy aina luonnolliselle henkilölle. Tekijänoikeuslaissa ei ole säännelty kenelle tai keille tekijänoikeus elokuvaan kuuluu. Elokuvateos syntyy kuitenkin tavallisesti usean henkilön yhteistyönä. Työhän osallistuneiden panokset ovat usein laadultaan hyvin erilaisia. Tekijänoikeuslain esitöissä (komiteanmietintö 1953:5 s. 45) todetaan muun muassa, että kun arvostellaan kysymystä tekijänoikeudesta elokuvateokseen on periaatteellisesti tehtävä ero itse elokuvateoksen kokonaisuutena sekä niiden yksityisten panosten välillä, jotka sisältyvät siihen osina. Tekijänoikeuslain yleisten periaatteiden mukaan voidaan elokuvan tekoon itsenäisellä ja luovalla panoksella osallistuvia henkilöitä pitää elokuvan yh-

teinä tekijöinä tarkasteltaessa panosten merkitystä elokuvalla kokonaisuutena. Tällaisista tekijöistä mainitaan mietinnössä esimerkkeinä elokuvan ohjaaja, elokuvan taiteellisen suunnitelman tai käsikirjoituksen tekijä, kuvaaja, elokuvassa esiintyvät taiteilijat sekä mahdolliset muut avustajat, jotka ovat kyllin luovalla tavalla osallistuneet elokuvan valmistukseen.

Mietinnössä todetaan lisäksi seuraavaa (komiteanmietintö 1953:5, s. 46):

"Jos sama henkilö ainakin pääasiallisesti valmistaisi sekä elokuva-suunnitelman että varsinaisen käsikirjoituksen ja ohjaisi elokuvaamisen sekä liittäisi yhteen elokuvanauhut, olisi hän luonnollisesti elokuvateoksen tekijä, koska se silloin kaikissa pääkohdissaan olisi hänen luovan ja muovailevan mielikuvituksensa tuote. Säännönmukaisesti ovat kuitenkin, niin kuin jo on mainittu, sanotut panokset kahden tai useamman eri henkilön suorittamia. Silloinkin voidaan ajatella, että joku näistä henkilöistä panoksellaan antaa henkilöllisen leimansa teokselle siinä määrin, että sitä on pidettävä hänen yksilöllisenä luomuksenaan. Elokuvaamisen johtajan eli ohjaajan tehtävä ei ehkä itsessään ole luovaa työtä, mutta käytännössä ei ole harvinaista, että hän elokuvaamisen aikana tekee huomattavia muutoksia käsikirjoitukseen ja muutoinkin vaikuttaa teoksen muotoutumiseen niin olennaisesti, että se kokonaan saa leimansa hänen taiteellisesta henkilöillisyydestään. Samoin on ajateltavissa, että taiteellisen suunnitelman tai elokuvan käsikirjoituksen laatijan panos on ollut määräävä ja erikoisleiman antava. Tavallisesti on kuitenkin asianlaita siten, että kaikkia edellä mainittuja henkilöitä tai joitakuita heistä sekä mahdollisesti myös jotakuta tai joitakuita muita avustajia – esimerkiksi sitä, joka on säveltänyt musiikin sellaiseen elokuvaan, millä on pääasiallisesti säveltaiteellinen sisällys, tai myötäilevän musiikin puhe-elokuvaan – heidän panostensa itsenäisen ja omaperäisen luonteen perusteella ja panosten merkityksen vuoksi elokuvalla kokonaisuutena on pidettävä sen yhteisinä tekijöinä siihen katsomatta, voidaanko eri panokset erottaa toisistaan vai ei. Muut avustajat eivät tietenkään tule osallisiksi itse elokuvan tekijänoikeudesta, mutta mikäli heidän panoksensa täyttävät itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, on heillä kullakin tekijänoikeus suoritukseensa kaikkine siihen kuuluvien oikeuksineen."

Myöhemmissä lainvalmisteluasiakirjoissa ei ole esitetty muutoksia vuoden 1953 komiteanmietinnössä omaksuttuun näkemykseen.

Elokuvateoksen tekijänä voi siis olla vain luonnollinen henkilö. Elokuvan tuottajana voi sen sijaan olla juridinenkin henkilö, mutta tuottajalla ei ole alkuperäistä tekijänoikeutta elokuvateokseen. Tuottajan osuus elokuvatuotannossa rajoittuu usein vain taloudellisen vastuun kantamiseen, jolloin tuottajalla voi olla ainoastaan tekijöiltä siirtyneitä oikeuksia. Jos tuottajana toimiva luonnollinen henkilö on kuitenkin osallistunut eloku-

van tekemiseen tekijänoikeudellisen suojan edellytykset täyttävällä luovalla panoksella, hänelle voi tässä tekijäominaisuudessaan syntyä itsenäinen tekijänoikeus teokseen.

Tekijänoikeuslain 6 §:ssä säädetään niin sanotusta yhteisteoksesta. Jos kaksi tai useammat ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, tekijänoikeus on heillä yhteisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ainoastaan tekijät yhdessä voivat päättää teoksen käyttämisestä tai tekijänoikeuksiensa luovuttamisesta osittain tai kokonaan. On esiintynyt erilaisia tulkintoja siitä, onko elokuvateos yhteisteos, yhteenliitetty teos vai kokoomateos. Yhteisteoksen tekijänoikeus kuuluu yhteisesti kaikille tekijöille ja he voivat ainoastaan yhdessä määrätä teoksen käytöstä. Yhteenliitetyn teoksen kohdalla tekijöiden panokset ovat erotettavissa kokonaisuudesta ja kukin tekijöistä määrää osuudestaan muista riippumatta.

Tekijänoikeuslain 39 §:ssä on tuottajan oikeuksia koskeva tulkinta-oletus. Jollei nimenomaisesti muuta ole sovittu, kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus tuottaa oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva teatterissa, televisiossa tai muulla tavoin sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä. Näihin oikeuksiin kuuluu myös oikeus valmistaa teoksesta kopioita julkisen esittämisen edellyttämässä määrin. Edellä mainittu ei kuitenkaan koske sävelteosta, jonka käytöstä elokuvan esittämisen yhteydessä on siksi aina sovittava erikseen.

Edellä selostetun perusteella voidaan katsoa, että esimerkiksi elokuvan ohjaajalle ja käsikirjoituksen laatijalle voi syntyä tekijänoikeus koko elokuvateokseen. Tämän lisäksi on yleisistä tekijänoikeudellisista periaatteista johdettavissa, että myös muille elokuvan valmistukseen riittävän luovalla tavalla osallistuneille voi syntyä tekijänoikeus paitsi omaan panokseensa myös koko elokuvateokseen. Tällaisena tekijänä voidaan pitää myös elokuvan kuvaajaa, jolle lisäksi syntyy valokuvain (405/61) mukainen oikeus elokuvaa varten kuvaamiinsa kuviin. Valokuvain mukaisella oikeudella on merkitystä myös silloin, kun elokuvan yksittäisiä filmiruutuja käytetään esimerkiksi still-kuvina jonkin toisen teoksen yhteydessä.

Tekijänoikeus jakaantuu taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan muun ohessa tekijän yksinomainen oikeus määrätä teoksestaan valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Elokuvateoksen tekijöillä on siten yksinomainen oikeus elokuvan julkiseen esittämiseen, elokuvateoksen kappaleiden valmistamiseen eli kaikenlaiseen kopioimiseen sekä levittämiseen yleisölle myymällä, vuokraamalla tai lainaamalla teoksen kappaleita. Tekijän moraalisten oikeuksien huomioon ottaminen edellyttää, että tekijä tai tekijät ilmoitetaan hyvän tavan edellyttämällä tavalla, kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun teos kokonaan tai osittain saa-

tetaan yleisön saataviin. Teosta ei tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan myöskään saa muuttaa tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla, eikä sitä ole lupa saattaa yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin. Tekijänoikeus siirtyy useimmiten sopimuksella, jolta ei edellytetä tiettyä muotoa. Teoskappaleen luovuttamiseen – esimerkiksi elokuvateoksen kappaleen luovuttamiseen katseltavaksi – ei sisälly tekijänoikeuden luovutus, ellei siitä ole nimenomaisesti sovittu.

Tekijänoikeuslain 14 §:ssä säädetään lainaus- eli sitaattioikeudeksi kutsutusta tekijänoikeuden rajoituksesta. Julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Sitatitioikeuden käyttämisen tarkoituksena voi olla teoksen arvosteleminen, selostettavan asian selvittäminen tai havainnollistaminen sitaatiesimerkein tai esimerkiksi tyylinäytteen antaminen toisesta teoksesta. Oikeuskirjallisuudessa ei ole katsottu sallituksi esimerkiksi sisällyttää omaan teokseen valikoituja otoksia toisista teoksista oman teoksen laadun parantamiseksi. Myöskään pelkät sitaattikokoelmat eivät ole hyvän tavan mukaisia. Esimerkkinä elokuvateoksessa käytettävästä hyväksyttävästä sitaatista voidaan mainita historiallista tapahtumaa selostavaan elokuvaan sisällytetyt otokset itse tapahtumaa kuvaavasta dokumenttielokuvasta. Sallituiksi elokuvasitaateiksi on yleensä katsottu lyhyet, muutaman sekunnin mittaiset välähdykset toisesta elokuvasta. Hyvä tapa edellyttää lähdeoteoksen ja tekijän tai tekijöiden nimen mainitsemista sitaatin yhteydessä.

"M"- ja "N"-elokuvien tekijänoikeudesta

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että käsiteltävänä olevaan lausuntopyyntöön kytkeytyy runsaasti sopimusten tulkintaan ja tosiasiapuolen näyttökysymyksiin liittyviä ongelmia, joihin neuvosto ei voi ottaa kantaa. Tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan antaa lausuntoja ainoastaan tekijänoikeudellisen lainsäädännön soveltamisesta, joten edellä mainitut kysymykset jäävät – jolleivät asianosaiset voi niistä sopia – viime kädessä yleisen tuomioistuimen ratkaistaviksi. "M"- ja "N"-nimiset videoelokuvat ovat tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja elokuvateoksia ja siten tekijänoikeudellisesti suojattuja. Videoelokuva "NN" ei ole toimitettu tekijänoikeusneuvostolle.

Saadun selvityksen mukaan videoelokuva "M" on tuotettu Suomen elokuväsäätöön tuella työryhmä C – B – A yhteistyönä. Elokuva koskevasa tuotantosopimuksessa on tuottajaksi merkitty yllä mainittu työryhmä ja ohjaajaksi C.

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetusta aineistosta käy yksiselitteisesti ilmi, että C on videokuvannut vuosina 1986–1989 tallennetun, karhuja kä-

sittelevän filmimateriaalin. "M" -videon käsikirjoituksen eli "synopsiksen" oli laatinut B. C:n vastineessa todetaan kuitenkin, ettei elokuvaa toteutettu käsikirjoitusluonnoksen mukaisena. A:n ja B:n lausuntopyynnössä todetaan filmaustöiden tehtävänjaosta, että B oli laatinut elokuvan käsikirjoituksen ja hoitanut äänityksen. A oli järjestänyt kuvauspaikat ja hoitanut Nkuvausten ohjaustyön. C toteaa lisäksi vastineessaan, että vuosina 1986-1988 syntyi kolmenlaista karhukuvausmateriaalia: C:n vuonna 1986 kuvaamaa, C:n nimenomaisesti "M"-videota varten vuonna 1987 kuvaamaa sekä C:n vuosina 1988 ja 1989 kuvaamaa materiaalia.

Kuten edellä tekijänoikeutta elokuvateokseen yleisesti käsittelevässä lausunnon osassa on todettu, tekijänoikeus elokuvateokseen syntyy sen tekemiseen riittävän luovalla panoksella osallistuneille henkilöille. Tällaisia henkilöitä ovat ainakin elokuvan käsikirjoittaja, josokuva toteutetaan edeltä laaditun tapahtumarungon tai -selostuksen pohjalta, sekä elokuvan ohjaaja silloin, kun hän on luovalla toiminnallaan vaikuttanut syntyneeseen lopputulokseen. Myös elokuvan kuvaajalle syntyy oikeus elokuvateokseen, jos hän on toiminut luovasti ja itsenäisesti eikä ainoastaan annettujen ohjeiden mukaan. Kaikista edellä mainituista osatoiminnoista voi myös huolehtia sama henkilö.

Lausuntopyyntöön liitetystä, C:n, B:n ja A:n välillä laaditusta sopimuksesta "M"-videoelokuvan teosta ei ole pääteltävissä mitään sopimusosapuolten tekijänoikeuksista videoelokuvaan. Osapuolten näkemykset omista ja toistensa panoksista ovat myös jossain määrin ristiriitaiset. Muunlaisen näytön puuttuessa tekijänoikeusneuvosto toteaa, että B:n käsikirjoitus, A:n ohjaus ja C:n kuvaus ja ohjaus ovat olleet luovia ja itsenäisiä ja heille kullekin on syntynyt itsenäinen tekijänoikeus videoelokuvaan "M". Video- elokuvan julkiseen esittämiseen, levittämiseen yleisölle tai muunlaiseen käyttämiseen tarvitaan kaikkien tekijöiden suostumus.

Edellä on selostettu myös tuottajan oikeutta elokuvateokseen. Elokuvan "M" on tuottanut työryhmä C – B – A, jolle – ellei muuta ole sovittu – on siirtynyt oikeus ainakin elokuvan julkiseen esittämiseen tekijänoikeuslain 39 §:ssä säädetyllä tavalla. Tämän oikeuden käyttäminen edellyttää koko tuottajana olevan työryhmän suostumusta.

Kuvauspaikkojen järjestely, rakentaminen ja varustaminen eivät ole sellaista luovaa toimintaa, että siitä huolehtineelle syntyisi itsenäinen tekijänoikeus elokuvateokseen. D:lle ei myöskään voida katsoa syntyneen tekijänoikeutta "M"-videoon, koska hänen osuutensa tuotannossa on ollut lähinnä kuvausten käytännön järjestelyissä avustamista.

Videoissa "N" ja "M" on osittain samoja otoksia. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että "N"-videoon sisältyvää kuvamateriaalia "M"-elokuvasta ei ole käytetty sitaatinomaisesti vaan elokuvan osina, joten "N"-videoon sisältyvien "M"- videosta otettujen otosten käyttöön olisi tullut saada kaikkien tekijöiden suostumus. "N"-videota ei kuitenkaan voida pitää

"M"-videon suorana plagiaattina, koska suurin osa elokuvamateriaalista on molemmissa videoissa erilaista ja eri tavoin koostettua. Molemmat videot ovat siten itsenäisiä teoksia.

Tekijän nimi on tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan mainittava hyvän tavan mukaisesti, kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Elokuvateoksen alku- tai lopputeksteissä mainitaan toisinaan myös elokuvan teossa avustaneet henkilöt, vaikka heitä ei voidakaan katsoa elokuvan varsinaisiksi tekijöiksi tekijänoikeudellisessa mielessä. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että käytettäessä "M"-vide elokuvasta otettuja otoksia "N"-videossa lähde eli videoelokuva "M" sekä elokuvan tekijät olisi tullut mainita "N"-vide elokuvan yhteydessä.

Yhteenveto

Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa käsitellään lausuntopyyntöä esitettyjä kysymyksiä ainoastaan siltä osin, kuin ne liittyvät "M"-vide elokuvan tekijänoikeuksiin.

C:llä, A:lla ja B:llä on kullakin itsenäinen tekijänoikeus "M"-vide elokuvaan. C:llä on lisäksi kuvaajana valokuva lain mukainen oikeus elokuvan filmiruutuihin. Tuottajan oikeudet elokuvaan ovat työryhmä C – B – A:lla yhteisesti. Kuvauspaikkojen valmistaminen ja järjestely ei ole tekijänoikeudellisesti merkityksellistä, eikä järjestelyistä huolehtineelle ole tämän perusteella syntynyt tekijänoikeutta elokuvateokseen.

Elokuvasta "M" lainattuja otoksia elokuvassa "N" ei ole käytetty sitaatinomaisesti siten, kuin tekijänoikeuslain 14 §:ssä edellytetään. Niiden käyttämiseen olisi siksi tullut hankkia muiden tekijöiden suostumus. "M"-elokuva ja sen tekijät olisi myös tullut mainita "N"-elokuvan yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 57 §:ssä säädetään teoksen tekijänoikeuslain vastaisesta käyttämisestä suoritettavasta hyvityksestä ja korvauksesta. Teosta vastoin tekijänoikeuslakia käyttävä on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Hyvityksen suorittamisvelvollisuus perustuu syyllisyydestä riippumattomaan objektiiviseen vastuuseen: teosta vastoin tekijänoikeuslakia käyttänyt ei voi nojautua tietämättömyyteen lain säännöksistä. Jos käyttäminen tapahtuu tahallisesti tai tuottamuksesta, on hyvityksen lisäksi suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, sekä kärsimyksestä ja muusta haitasta. Mahdollisen korvauksen perusteena olevan haitan arvioi – jollei korvauksista sovi – viime kädessä yleinen tuomioistuin.